

Horia Stamatu - Scrisori din exil

Cind am ajuns la Paris in toamna lui 1970, m-a intimpinat la gara un barbat masiv si, la prima vedere, mai degraba morocanos. Nu-si arata virsta, desi cred ca trecuse de 60 de ani. Era Horia Stamatu. Citisem despre el in Istoria lui G. Calinescu si rasfoisem la biblioteca una din cartile lui de poeme, scrise inainte de razboi. Nu- mi facusem o parere definitiva. Abia mai tirziu, citindu-i si alte versuri, am ajuns la concluzia ca era totusi cel mai bun poet din exil. Ce-i drept, concurenta nu era foarte puternica... De curind am dat peste o parte din scrisorile lui, cele din 1974-1976. Recitindu-le, am constatat cita amaraciune, incrincenare si uneori confuzie se pot acumula in sufletul unui exilat. Iar cum intre noi nu existau nici afinitati estetice, nici politice, rabdarea mea epistolara trebuie ca a fost de-a dreptul...perversa. M-am ingrozit totodata de aproximatia cu care se desfasura poetul in proza. Asta ca sa nu zic stingacie! Exilat "de-o viata", poliglot (vorbea curent germana, franceza si spaniola), cu o nevasta nemtoiaca, Horia Stamatu pare in epistolele sale atins de acest "rau absolut": deteriorarea limbii materne. Nu era nici singurul nici ultimul exilat in situatia asta. Miraculos e faptul ca izbutea totusi sa continue sa scrie poezie romaneasca. Acolo se izbavea! In scrisori, nu mai facea acelasi efort de concentrare si purificare. Si, instinctiv, avea dreptate. Caci scrisorile, ca si "jurnalul", trebuie sa fie "autentice" nu bine scrise. Neglijenta constituie uneori un atz stilistic, mai ales daca admitem ca efectul scontat e acela de "viata" nu de literatura. Scrisorile lui Stamatu sint un document de epoca si un autoportret. Sint ca un fel de "gaura a cheii" (si de ce nu pilnie!...) prin care ochiul cititorului ghiceste multumit cite ceva din viata celui care scrie fara grija, deseori calofila, alteori didactica, a romancierului "artist" sau numai realist dar obsedat de felia de viata pe care isi propune s-o "redea".

D. Tepeneag

18-I-'74 Draga domnule Tepeneag,

Imi pare bine ca te-a multumit articolul meu. Nu-mi spui ce s'a mai intimplat cu "Lettres nouvelles", la drept vorbind de ce a fost lasata chestiunea balta. Cit priveste noua revista romaneasca in limba franceza, iti stau la dispozitie oricind cu vreun articol, in care sa apar ce e de aparat din Est, in sectorul cultural. Cit priveste vreo eventuala publicatie a vreunei bucatele, din ceea ce scriu eu "poezie", te rog sa nu faci nimic, adica pe aceasta parte s-o lasam balta. De altfel in afara de Dumneata nu mi-a suflat nimeni nimic, nici despre "Lettres nouvelles" nici despre noua revista, dupa cum nici nimeni, pina cind nu ai adus dumneata vorba, nu s'a gindit sa-mi traduca ceva. Deci sa nu rapim timpul nimanui, mai ales ca dupa cite vad, poetii "romani" in exil nu lipsesc, de pilda Gherasim Luca, despre care scrie asa de entuziast "Limite". Nimeni nu mi-a mijlocit acolo vreo legatura cu cineva, ca sa mai schimbam unele ginduri: vorba aia "est-vest"... In ghetou, asa mai pe soptite, toate bune, altfel nu. Oricum, ca "poiet" ca sa zic asa, am ghetate in picioare, cravata la git, ma inchei la pantaloni, si toate astea nu neaparate cu stampila "Est". La Madrid, unde am stat din 1950 pina in 1961, incepeam sa fiu scriitor de limba spaniola, fara nici o stampila. Te rog foarte mult sa nu te superi, mai ales ca daca nu veneai dumneata din tara, nici vorba n'ar fi fost sa mi se traduca vreo linie. Daca incercarile mele poetice nu au nici o stampila "estica", problematica incontestabil exista, ma intereseaza si sint gata sa pun "umarul" cu respectiva cugetare in proza. Ceea ce nu inseamna ca voi gindi cu umarul, dar asa sunt farsele limbajului. Intellectalii trebuie sa puna "umarul" si muncitorii "capul la batae". Pentruca in lupta cu imbecilitatea actuala e de fapt nevoie de pus umarul. Cum stam cu noul roman? Cu "Miorita" pun si eu ceva la punct, dar numai un eseu. E un raspuns romanesc la tunderea nenorocitei "miorite", operata in "Patrie" ca sa-i placa lui Lenin, strigoii din "Piata Rosie". Cu multa prietenie, Horia Stamatu

P.S. In consecinta: sa nu-si bata nimeni capul cu vreo traducere, e pacat de timp, ah! poezia estica!
29-I-74 Draga domnule Tepeneag,

Cred ca este neuman sa scrii, nu mie dar oricui, asa: "Daca nu vrei sa fii tradus si publicat in revista asta, nu e nici o tragedie." Ca simtitor mai batrin iti pot spune ca asa ceva nu se face. Nu e deloc frumos. In chestiunea "Estului" am fost jignit de prea multe ori de niste Mari Occidentali. Cit priveste "traducerea" cu traducerea e a Romanilor (sic!). Dumneata ai avut cel putin buna intentie, si erai singurul cu aceasta buna intentie. Dar cind s'a oferit altul cu traducerea, s'a oferit ca sa n'o faca niciodata; daca avea de gind o facea si imi spunea ca are de gind s'o faca, dar acest lucru obliga, deci tacerea s'a combinat cu nefacerea. Eu stiu de ce au oamenii timp si de ce nu au timp. Poti fi sigur ca alte traduceri ai sa primesti. Asa e "politica culturala" (eu n'o fac). Ca sa simplificam: ce ai chef si timp sa faci, fa dumneata. Eu ti-am spus ca iti dau eseu, ceea ce nu are nevoie sa astepte nici un traducator. Cred ca esti si dumneata de acord ca avem multe de spus, si pentru cei dintr'o parte si pentru cei din cealalta. In principiu: daca dumneata faci o revista nu conta prea mult pe altii care fac revistele lor si au interesele lor. Eu am respectat intotdeauna interesele altora si de aceea nu m'am separat cu ne-traducerea, dar nici sa fiu la discretia ne-intereselor nu vreau. Nu ai de ce sa te superi pentru ratarea ocaziei "Les Lettres nouvelles", nu se datoreaza dumatile si eu stiu acest lucru, inclusiv "de ce"-ul lui. Daca Sorescu a publicat ceva la "Der Spiegel", nu trebuie invidiat pentru acest lucru. E o publicatie foarte murdara, un adevarat organ al "dezinformului" occidental, si o cumpar rar, ca sa mai vad, cu greata e drept, unde mai stam cu "dezinformul". De Ilie Constantin nu stiu mai nimic. Cred ca nu e cazul sa te invat eu sa fii atent. In orice caz Ierunca l-a adorat pe Miron Radu Paraschivescu, si acest Ilie Constantin era un favorit al maestrului care l-a sterpelit pe Lorca. Daca Ierunca il va adora si pe Ilie Constantin, nu stiu, desi in orice caz e probabil mai bun poet ca autorul "Declaratiei patetice", dar aceasta nu spune mult. Daca Zoe il ajuta pe Ion Alexandru, face si ea o fapta buna. Daca ii vezi, saluta-i din partea mea. Daca poti sa aduci carti, adu ce gasesti cu orase, monumente, antichitati, privelisti romanesti. Te rog sa transmitsi omagiile mele respectuoase Doamnei Tepeneag. Cu prietenie, Horia Stamatu

2-II-74 Draga domnule Tepeneag,

Ai dreptate, sa fim mai veseli! Dar traim intr- o vreme la fel de sinistra ca toate vremile si, ca intotdeauna, unii sunt influentati de ce e "in lume" si asa devin sumbri chiar in chestiunile personale. Una la mina. A doua, Ierunca. Nu ti-am scris prea clar, deci sa clarific. Suntem foarte buni prieteni, dar "obiectivele" noastre sunt doua, unul de la apus, altul de la rasarit. Eu de cind ma stiu, sau mai bine zis de la un moment dat, am luat-o pe "partea nationala", din cauza Sovietelor. Ierunca a inceput pe cealalta parte; dar amindoi eram prea tineri ca sa stim: nici pe partea nationala, nici pe partea internationala, niciunul dintre magnatii acestor parti nu vroiau binele Romaniei. Asa eu pe "dreapta" am fost bagat la Buchenwald doi ani, iar Ierunca pe "stinga" a ajuns exilat. Cum nici eu n'am fost un real "fasist" nici Ierunca n'a fost un real "stingist"; pina la urma daca vrei unul "la Romanul fraer", altul la "Romanul destept", care pina la urma tot fraer e. Eu am ramas mai calm, Ierunca inasa a devenit din ce in ce mai national si chiar si-a sacrificat vocatia de erudit si profesor. In acest fel si-a facut un program extraordinar de extins si de complicat, asa ca este omul cel mai ocupat din citi cunosc. Acest program are si el o ordine a urgentei, ca in orice fel de organizare. Nici prin cap nu-mi trece sa critic programul lui Ierunca si al Monicai. E conceptia lor, e energia lor si toate pentru cele mai bune intentii. Eu daca as avea asa program, nu as mai putea gindi nimic. Ei inasa si-au acordat perfect ritmul actiunii si al gindirii. Eu nici nu as avea ce sa acord, pentru ca nu sint activist de nici un fel, nici manager nu sunt. In acelasi timp independent de orice program. Tot ce pot face pentru natiune este sa scriu citeva lucruri cit pot mai bine, cu speranta ca vor ramine in rezervele limbii romanesti. A treia la mina e publicitatea pentru editurile de aici. Nu pot face nimic pina la vacanta acestui semestru de iarna (aici anul universitar are doua parti, cu vacante intre ele). Marianne tine sase ore de curs pe saptamina, toate trebuie pregatite, plus corecturi de lucrari si alte indatoriri in

cadrul seminarului. De cind a inceput semestrul nu a putut scrie nici o scrisoare personala. Cu aceasta vacanta odata va apareea si o revista la care am facut o recenzie in care laud o editura. Acolo vom incepe atacul. Dupa cum vezi in afara de marile programe sunt si mai mici, ale vietii zilnice. Cit priveste programul vast al lui Ierunca, trebuie recunoscut ca e singurul program national in exil, in a carui urgenta intra in sa alte lucruri decit texte ale mele. De aceea nu am intreat nimic si n-am vorbit decit cu dumneata. Spui ca joci foarte bine sah. Nu poti cistiga ceva dind lectii de sah? Am auzit ca asa ceva e foarte cautat. Pina ce voi gasi ceva pilule de veselie, cu cele mai bune sentimente, Horia Stamatu

14-VII-'74 Draga domnule Tepeneag,

Am tot aminat sa-ti scriu, intii pentru ca am tot avut greutati, si le am, iar in al doilea pentru ca tot astept niste exemplare ale cartii mele, pe care din lipsa de exemplare nu am dat-o inca la nimeni. Nu am nici macar de unde s-o cumpar. Am la Madrid un prieten in legatura cu tipografia si nu stiu de ce nu-mi trimite exemplare. Asa e cu o carte al carei autor e intr'o tara, editorul intr'alta si tipografia in alta. In tara se pare ca nu poate sa intre prin posta nici o carte de aici. Prietenul meu de la Madrid, Aurel Rauta, a fost exceptional de amabil si s'a oferit sa trimita carti pe care nu le trimit eu personal, adica cele rezervate pentru prieteni. Dar eu vreau sa-ti dau cartea personal, adica semnata, asa ca tot astept. Stiu ca literatura pentru cinematograf o scriu foarte usor unii ne-scriitori si foarte greu scriitorii. Dar sunt si exceptii. Beckett a scris si a facut un film care se cheama "Film", unde-a aparut, poate pentru ultima oara, dupa mine un geniu al cinematografului, Buster Keaton. Chiar acum, de curind, ca sa mai uitam de necazuri, am fost cu nevasta la cinematograf unde-am vazut una din capodoperele lui Keaton, zis si Malec, "Generalul". Acesta era numele unei locomotive careia isi dedicase viata Malec, in calitate de "ceferist" american in timpul razboiului de Secesiune. Filmul e mut, din 1926, si "dialogul" apare scris intre o scena si alta. La un moment dat trenul, cu locomotiva "Generalul" care ajunsese la inamic, trebuia sa treaca un pod caruia Malec ii daduse foc. Generalul in sa da ordin sa treaca trenul peste podul in flacari si declara: "Cind Generalul da ordin, podul trebuie sa tina." Bineinteles podul n'a tinut. "Film" al lui Beckett a fost scrisa in englezeste, pentru ca a lucrat cu Buster Keaton. Dar vezi daca e tradus in frantuzeste, eu l-am citit nemteste. Cred ca este o capodopera a genului. Pacat ca filmul facut cu Buster Keaton nu e nicaieri de vazut, dar poate la Paris exista un "club" care da asemenea lucruri. Greutatea "literaturii pentru cinematograf" sta in faptul ca e citita prin intermediul celor ce fac cinematograful, regizori-actori-tehnicieni. Dar exista si o influenta a cinematografului asupra literaturii si e destul de mare incepind chiar imediat dupa 1920. Cinematograful a adus scriitorului un "obiectiv in cap", ceea ce se vede din anii '20 la Cocteau sau Malraux, intre altii ("La condition humaine" e plina de cinematograf si tot Malraux a facut un roman-film sau film-roman, "Le temps du mipris", de altfel prost). De altfel pina la urma cinematograful este un substitut al literaturii epice. Probabil de aceea, ca fiu al acestui secol, cinematograful a facut sa nu fiu mare amator de "romane", dar pacat ca pina la urma cinematograful a cazut, e drept cind s'a cam terminat si cu "romanul". Iti trimit alaturat un articol din "Die Welt" in care e vorba de Wladimir Maximov, si care vad ca are aceeasi idee ca si dumneata (traduc partea incadrata in negru, cu toate ca poti citi articolul): "Maximov vrea in viitor, dupa o veche traditie a exilului rusesc, sa intemeieze o revista in care sa fie tratate probleme religioase si literare. Aceasta revista trebuie sa fie nu numai o voce ruseasca - U.R.S.S. -, ci o voce a Europei de Est. " Probabil ca revista va fi in Anglia sau aici, de ce sa nu fie si una la Paris? Deci ai un argument in plus fata de eventualii "manageri" ai fondurilor necesare. In Romania, lucrurile se prezinta rau si din cauza Sovietelor de asta data. Rusii cer un coridor de-a lungul Dobrogei pentru deplasari militare, dar nu ocazional ci permanent. Acesta e un "coridor"1) cum cerea Hitler in preajma razboiului de la Polonezi: intre Reich si Prusia orientala. Bulgaria, "Prusia Balcanului" se stie de altfel ca tinde la integrarea totala in Uniunea Sovietica. "Presedintele" Romaniei "independent" va trebui sa dea si "coridorul", adica in realitate Dobrogea, pentruca altfel ar ramine fara presedintie. Deci "lagarul de

concentrare R.S.R." urmeaza sa fie definitiv "consolidat" ca atare. Cauta sa-ti aduci nevasta, ar fi pacat sa ramina definitiv in lagarul de concentrare al "independentei socialiste". In foarte scurta vreme, de cind m-am intors de la Paris, revistele romanesti au decazut vertiginos, nu pe o panta oarecum partinic inclinata, ci la verticala. E o prabusire. Probabil asa se spera evitarea "coridorului", dar slaba nadejde. Cu pretextul "Polonia" s'a dezlantuit un razboi mondial, dar cu pretextul "Romania" nu il face nimeni, toata lumea tremura de bomba atomica, datorita careia s'a definitivat spiritul "Mnchen 1938", numit azi "lupta pentru pace", "destindere". Dreptul Sovietelor de-a face ce vor cu cei pe care-i au in laba a fost definitiv parafat. Spune-mi cum stai cu filmul si cauta textul lui Beckett. Cu prietenie, Horia Stamatu1) Invers ca in 1939, cind coridorul era polonez, luat de la Nemtii care il cereau inapoi, dar tot de un "coridor" e vorba.

20-VII-'74 Draga domnule Tepeneag,

Analizele nu pot fi decit rationale, spre deosebire de "datul in bobii". "Istoria" poate fi analizata in masura datelor excelente, cele mai sigure din trecut, mai putin sigure din prezent si de niciun fel din viitor, pentru care nu exista decit "dat(e) in bobii". Comunistii sunt singurii care stiu istoria viitorului, si sunt neincetat in cistig de viitor: planul de 5 ani il fac in 3, totodata recuperind in citiva ani tot trecutul, cum se vede in cazul Decebal- Ceausescu. Am citit cu ochii mei un articol in "Scinteia" in care nu mai stiu ce Chicos Rostogan de azi vorbea clar si raspicat despre capacitatea partidului de a citi istoria din "trecut prezent si viitor". Ma intreb de ce Ierunca nu colectioneaza asemenea bufoneriei colosale, mai semnificative decit perielile unor bieti oameni, dislocati psihologic de presiunea politiei stapina pe "trecut prezent si viitor". Analiza mea a fost partial falsa, pentru ca datele erau false: pe urma am vazut eu tot in presa ca svonul "coridorului" vine din "cercurile guvernamentale dela Bucuresti", deci era o chestie de dezinformatie: "boborul" trebuie sa stie mereu cit de mare este primejdia sovietica de care nu poate sa-l apere decit Nea Nicu-Partid- Natiune-Decebal, deci toti trebuie sa rabde si sa taca. Cit priveste dictatura fara inchisori, exista in Romania o experienta istorica monologata (sic!) si de comunisti: dictatura partidului liberal, care a facut si el in raspar Romania zisa moderna. Regii straini, Carol I si Ferdinand, au fost oameni cinstiti, dar nu stiau nimic despre Romani; insa fara ei ar fi fost si mai rau, asa ca liberalii au avut dreptate sa-i aduca. Au avut dreptate si cind l-au dat afara pe Carol II, care era infectat de raul endemic al locului, si faptul ca taranistii nu s'au opus la readucerea lui, era cazul prin forta, arata ca inca erau straini de Romania, chiar la peste zece ani de la Unire. Dictatura liberalilor, oarecum fara inchisoare, s'a terminat prin 1930 si a venit alta, insa de asta data cu inchisoare din ce in ce mai mult pina la masacru. Actualul regim de dictatura fara inchisoare este o sinteza de ce era mai rau in regimul liberal si ce era mai rau in regimul Carol II a carui parte "inchisoare-masacru" a continuat-o si a extins-o prima parte a dictaturii comuniste, regimul Dej. Acum e o sinteza de coruptie si partid personal, care nu poate decit conveni Sovietelor, pentruca degradeaza, anuleaza si descompune poporul roman. Cum toata tara e o inchisoare, deci comunismul este perfect realizat, Sovietele n'au decit sa fie multumite si, ai dreptate, nu e momentul sa treaca la ocupatii spectaculare, pentruca au nevoie de piine, si anul acesta in sensul cel mai strict al cuvintului. Cit priveste "viitorul", de care nu stim nimic, desi e cert ca Bulgarii ar vrea sa intre in "Pan-Slavia", e bine ca de-o cam data ti-a venit nevasta. Cit priveste baiatul dumitale tot ce stim este ca la comunisti exista mereu moment(e) de oscilatie, mai ales in raporturile cu "Occidentul" asa ca va veni cu siguranta un asemenea moment care sa poata fi bine exploatat. E adevarat ca Rusii din opozitie stau bine. Soljenitin dispune de multi bani si e hotarit sa faca ceva cu ei. Depinde cum o face: slavofil sau intr-un spirit deschis. Pro-sovietismul occidental este efectiv in criza. Al doilea volum al lui Soljenitin cu afacerea "Gulag" are dela plecare o editie de 300.000 de exemplare. Prima parte e poate in jurul milionului sau peste, desi cartea e groasa. Spargerea buboiului Brandt si ce s'a mai intimplat in Franta arata un inceput de redresare. Am sa iau de la posta niste cupoane pe care ti le trimit sa-mi expediezi cartea de arta de care mi-ai spus. "Kairos", volumul meu, intirzie pentruca prietenul Rauta din Spania a avut o gripa nociva. Sper ca

saptamina viitoare voi primi ceva exemplare. Nu am putut sa dau niciunul, la niciun prieten. Cu prietenie, Horia Stamatu
P.S. Parerea mea este sa-i dai lui Ierunca un fragment de ceva pentru revista "Ethos". Chiar foarte interesant ar fi filmul pe care-l scrii.

N.R. In numerele viitoare vom publica restul scrisorilor lui Horia Stamatu catre D. Tepeneag.

Horia Stamatu - Scrisori din exil

7-VIII-'74 Draga domnule Tepeneag,

Iti multumesc cu oarecare intirziere pentru frumoasa carte, pentru ca ne mutam, la acelasi etaj in apartamentul de alaturi. Inca nu pot judeca valoarea cartii in partea textului, dar documentele grafice sunt splendide. I-am trimis Sandei ceva de tradus. Prin oferta ei cred ca ai fost degajat de o grija si dupa cite am vazut ai destule. Cit priveste limba franceza nici o grija, a facut liceul in Franta si are gust.

Alta insa este chestiunea "limbii franceze" ca atare. E singura limba care in cea mai serioasa tragedie, noua ne apare comica. Stim cu totii ca Racine a fost un mare "poet al limbii" si e considerat cel mai mare poet "al limbii franceze". Uite cum incepe "La Thébad'de" printr'o "expunere" facuta de Jocasta, nefericita mama si ulterior nevasta a lui Oedip:

"Ils sont sortis, Olympe?

Ah, mortelles douleurs! "

Qu'un moment de refus me va coûter des pleurs!

"Mes yeux depuis six mois étaient ouverts aux larmes,

"Et le sommeil les ferme en de telles alarmes?

"Puisse plutôt la mort les fermer pour jamais,

"Et m'empêcher de voir le plus noir des forfaits!

"Mais en sont-ils aux mains?"

"Tragicul" se arata cu "ah", cu doua semne de exclamatie, cu "larmes-alarmes" si la urma speranta ca poate nu se lasa cu "mardeala": "Mais en sont-ils aux mains?"

E adevarat insa intre aceste penibile paranteze "tragice" sta inchisa o admirabila strofa romantica:

Puisse plutôt la mort

Les fermer pour jamais

Et m'empêcher de voir

Le plus noir des forfaits.

Cu mare greutate tisneste de acolo marele poet al limbii, pe care limba franceza il tine prizoniera (sic) in cele mai tiranice locuri comune si conventii existente in vreo limba si pe care sistematic le-a vazut Eugen Ionescu. Ma intreb insa ce-ar face chiar el la o traducere de poezie? Riscurile sunt mari si de aceea ar fi bun ajutorul unui poet ca Deguy care se lupta sa iasa din tirania locurilor comune ale celei mai tiranice limbi din lume. Odata cu aceste rinduri expediez si niste "romane" pentru doamna Tepeneag (frantuzesti nu nemtesti). Daca oamenii de cultura nu s'ar ajuta intre ei, atunci cine s'o faca? Intr'o buna zi, la Bucuresti, mi-am zis si eu, dupa Mallarme: "La prose est triste, hélas! et j'ai lu tous les romans". Efectiv citisem cam toate "romanele lumii", cit le gasisem traduse in frantuzeste, dar n'am lasat intre cartile mele decit vreo citeva, in care erau "Pan" de Knut Hamsun, "Le Grand Meaulne" de Alain Fournier si "Niels Lyhne" de Jacobsen. Citisem chiar si "Ulysse" al lui Joyce,

recent aparut in frantuzeste si imprumutat de la Noica. Si mi-am redus lectura "prozei" la "Serie noire" pe care incepea s'o scoata Gallimard. Probabil aveam dreptate. Am ajuns la schimb de "cultura" cu Ion Barbu, care de acord cu mine, si anume ca "romanul e o treaba dubioasa" si "romanul romanesc nu exista", pentru ca "Romanul e nascut poet". Barbu tinea insa la "Craii de Curtea veche", eu nici atat. Ma hotarisem sa ramin la scrisul "quintesimal", dupa ce chiar eu scrisesem un mic roman pe care mi l-a luat Rosetti pentru "Fundatii" si mi-a dat diverse acoturi pentru ca eu o tot aminam sa fac o "post-fata" in care sa ma scuz de tinerete. Barbu nu mai vroia decit matematica si mistica. Incepea sa se apropie de culme dictatura lui Carol II. "Strins insurubat in jurul tronului" ii spunea odata Barbu lui Vianu, chiar la "Fundatii" ca sa-si bata joc de el. Era si Calinescu. Facea doar asa: ha, ha! Mai spune-mi cum inantezi cu filmul si cu publicatia. Omagii doamnei. Cu prietenie, Horia Stamatu
P. S. Alaturat doua timbre de la Paris.

12-IX-'74 Draga domnule Tepeneag,

N-am putut sa-ti raspund la timp pentru ca ne- am mutat calabalicul in apartamentul de alaturi, adica la acelasi etaj. Inca n'am ajuns la ordine, dar sper.

Intre timp vad ca apare, peste vreo saptamina, este pe piata in limba germana si probabil ca o va lua si Gallimard, revista rusilor, Maximov, Soljenitin, Sacharow, intitulata "Continent", ceea ce probabil vrea sa spuna "Europa", vorba lui de Gaulle, de la "socialistii" din Portugalia pina la cei din Ural. Aceasta publicatie a fost anuntata nu de mult si uite ca e fapt implinit.

Ce mai este cu initiativa dumitale? In orice caz Eugen a dat o contributie, o scrisoare deschisa lui Wladimir Maximov, foarte buna. E singurul roman din primul numar, dar in acelasi timp francez. Ma intreb daca Maestrul Eliade a fost invitat sau nu. Cum stai in aceasta chestie? Ai fost prevenit in vreun fel? S'a auzit de initiativa dumitale si-au preluat-o altii, cu nume mai zgomotoase, ca Soljenitin et co.? In orice caz, literara-literara, dar treaba este politica. Versiunea germana s'a tiparit la o mare editura din Berlinul Occidental. Colaborarea lui Eugen este laudabila, intii pentru ca e vorba de un om inteligent, dar daca e vorba sa scrie si curi patenti din "intelligentzia" stingista e o jale. Si probabil se va incerca pe aceasta cale o anulare "prieteneasca" a initiativei, in primul rind cu cei mai dubiosi: "premiul Nobel", chipurile "prieteni" ai lui Soljenitin et co. Mai ales ca publicatia anunta clar: "nu vrea sa fie o foaie de lupta anti-sovietica", ceea ce pe scurt, deloc "anti- comunista", "anti-imperialista" si anti ceea ce mai implica Sovietele. Este exact in sensul sinistrilor scriitori stingisti care vor sa converteasca, zic ei, Sovietele la... democratie, in "Europa socialista" de la Atlantic la Urali. In scrisoarea lui foarte tare, Eugen scrie contra acestora, dar de la numarul 2 al caietului (trimestrial) acestia vor incepe sa puna mina pe revista, si dispun de adevarate legiuni.

In orice caz, spune-mi cum mai ramine cu initiativa dumitale. Cu toata prietenia, Horia Stamatu

24-IX-'74

Draga domnule Tepeneag,

Bon voyage au Canada, aux U.S.A., et caetera! Dupa cite inteleg ti-e teama de moartea literaturii. De ce moare literatura? Superficial raspuns ar fi asa: in Occident din cauza libertatii, in Imperiul Sovietic din cauza cenzurii. Mai serios e altfel: din cauza scriitorilor. Dumnezeu nu a fost si El inmormintat de Biserici? Catolicii s'au tinut mai mult de politica, protestantii de moralism, iar ortodocsii nici macar de una sau alta si s'au culcat pe-o ureche.

Cu "literatura" e azi cam la fel. Europeanii occidentali ingroapa literatura cu "politica" si "moralism", ca buni fosti catolici si protestanti, iar cei din Europa orientala, de fapt Europa Centrala + Europa de

Sud- Est si Europa de Est, cu cele mai mari "ortodoxii". Romania si Rusia nu fac nici una nici alta, ci fac un fel de "rahat cu perje", ca Eugen Barbu si Marin Preda plus restul cu cel mult o duzina de exceptii sau ca "liricul" Virgil Teodorescu, in ultimul numar din "Contemporanul":

"In tara unde lupta ostirea muncitoare

Stapina pe unelte, e'ntotdeauna soare". Toate "uneltele" sunt ale statului, statul e al partidului, partidul e al comitetului central, acesta al unui subcomitet care nu stiu cum se cheama si el, pina la urma o singura chestie, Ceausescu. E singurul cu "uneltele lui", intre care intra si doua Boenguri de nu stiu cite milioane dolari bucata.

In actuala Romania, cam 980 din cei 1000 de tovarasi citi are "Uniunea Scriitorilor" omoara literatura scriind desmatat, ingalat, puturos, cit mai "la kilometru" ca sa incaseze parale. In Europa occidentala scriitorii sunt dominati de frica fata de ce "va veni" si tot cam 98% se aranjeaza cu "viitorul". Si asa, cu mijloace si temeuri diferite, se ajunge la acelasi rezultat, "gituirea literaturii". Ma bucur ca initiativa dumatile nu intra in raza "Rusilor mari" care totusi, fara nici un mare amor, recunosc ca aduc ceva ce trebuie sa le recunoastem: nu e vorba doar de moartea literaturii ci chiar de mai mult, care daca, "acest mai mult", moare, nu mai "naste" nicio literatura. De ce sa nu recunoastem? Moartea literaturii este in R.S.R., ca si in U.R.S.S., un simptom, dar un simptom nu e o boala ci doar indica o boala. Daca "boala" nu e pusa in discutie, pretentiile estetice ramin exterioare.

Cred ca e bun gindul de-a sta de vorba cu Maximov care recent a dat un interview in "Die Welt", cu deosebire interesant. Bine inteles, sper ca in acest caz vei veni si pe-aici unde loc si bucatarie sunt la discretie. Nu prea inteleg ce vrea Virgil Ierunca cu "M. R. Paraschivescu" a carui "deziluzie" fata de "leninism" putea avea loc atunci cind stiam toti care este realitatea in Rusia Sovietica, prin 1933-34. Panait Istrati, ca si Gide, a denuntat fara echivoc mizeria sovietica, Sahia a exaltat "maretia sovietica", M. R. P. si el, mort... dupa Lenin. Sa fim seriosi. Cine n'a stiut inainte de 1944 ce-l asteapta, nu a vrut sa stie si a fost complice. Pe urma e ca vorba lui Anton Pann: "daca nemaputerinta, la ce chichirez gilceava?".

Spune-mi ce mai e nou in Canada, et caetera. Cu prietenie, Horia Stamatu

31-XII-'74 Draga domnule Tepeneag,

Multumesc pentru prospectul noii publicatii si in acelasi timp iti urez "la multi ani", in ajun de Anul Nou. Scriu cu oarecare greutate, pentru ca m'a picnit o gripa de zile mari. Adica un dar de Craciun. Cu "impresiile" din America ai dreptate: cum sa fii sigur de "impresii" cind abia ai dat cu nasul citeva saptamini intr-o tara-continent?

Am studiat putin, luptind cu gripa, compozitia primului numar si organizarea revistei. Pierre Daix parca ar fi cineva de dreapta, dar nu sunt sigur, Eugen este "Academia", Denis de Rougemont este Europa, dumneata Romania cu noua generatie si Sanda probabil "Ministerul de Externe". Cind am vazut-o ultima oara, la Cenaclul din septembrie trecut, nu stiam ca e Directoare, dar o anumita autoritate care se facea sensibila imi daduse de gindit.

Cit priveste cuprinsul revistei nimic de zis pina la "Miron Radu Paraschivescu". Dumnezeu sa-l ierte, dar acesta a fost un penibil chimita, plagiator ordinar, si nici un fel de "erou" nici al "clandestinitatii" nici al "rezistentei la stalinism". Faptul ca noua revista apare cu acest "erou" din Romania este de-a dreptul intristator. Inainte de-a se odihni intru Domnul scria "Jurnal" si articole la "Lucefarul" si "Romania literara". Bineinteles lucruri mediocre, cu nimic interesante. Odata insa a fost "sublim", intr-un articol in care scria ca Romania este tara lui "Niculae": Niculae Iorga, Niculae Titulescu si Niculae Ceausescu. Pe singurul Niculae cu adevarat genial il uitase: Niculae Balcescu, lucru normal pentru ca acest M. R. P. era de-o crasa incultura in materie de cultura romaneasca. De Iorga nu ii pasa de loc, dar pentru ca a fost asasinat de niste descreierati care sunt dati ca exemplu de "fasisti",

Iorga a devenit "mare" la comunisti, dar "Istoria Romanilor" nu i se publica. Titulescu e si el "mare" pentru comunisti fiindca a operat luarea legaturii diplomatice cu Sovietele si in timpul razboiului civil din Spania a fost de partea comunistilor. Iar "Nea Nicu" ce sa mai spunem, era la putere! Nici fata de ocupatia sovietica nici fata de ocupatia prepusilor din conglomeratul partinic, acest leninist pina la lehamete nu a fost nici un fel de "eretic". Ca ii tinea de rau pe culturali si avea pretentii "artistice" nu inseamna nimic. Ca proba ca nici nu i-a facut nimeni nimic. Daca era cu adevarat "eretic" ii "faceau"; dar nu i-au facut nimic. Toate "protestele" si le motiva leninist, era un habotnic al "revolutiei", un "pur", un "ortodox" si condamna pe "ereticii revolutiei". Exista prejudecata ca adevarul se impune cind oamenii de stinga se arata nemultumiti. Ca si cind oamenii de dreapta nu ar fi avut de la inceput dreptate! Rusii au venit cu oamenii care au suferit ani de zile in lagare, au trecut prin tot felul de riscuri si greutati; iar noi Romanii venim cu acest mic energumen leninist, periuta lui Nea Nicu. De ce nu putem intreprinde noi Romanii nimic fara a cadea in farsa? Imi spui ca Mamaliga a primit rece vestea aparitiei acestei reviste. E adevarat ca asta-vara ne- ai informat, la tara la Mamaliga, in linii generale despre revista. Ma intreb insa daca dupa aceea l-a mai informat cineva. De altfel, pentru ca veni vorba, nu te supara daca iti spun ca esti un mare "diplomat". La cinci, sau trei minute, dupa ce te-am cunoscut, cind am venit sa te intimpin la gara in 1970, mi-ai spus asa: "ei lasa, ce faci dumneata nu e chiar asa de modern". Ce e cu modern sau ne-modern, o las balta, lucrul nu e asa simplu si e vechi de peste 100 de ani. Cum eu mai cunoscusem scriitori din tara, am lasat chestia pe seama circumstantelor speciale si am trecut mai departe. La Cenaclul trecut, in septembrie, ai facut-o si mai lata: l-ai pus la punct pe Mamaliga, cam injurios: "las-o nene, ca dumneata scrii frumos". Te rog sa ma crezi ca acest lucru nu l-am discutat cu Mamaliga, dar am fost frapat si mi-am amintit de "diplomatia" cu mine din 1970. Nu inteleg de ce spui ca e "tot mai pliant". Pliant fata de ce? Cred ca omul era pur si simplu indispus de injuratura. Si pe buna dreptate, pentru ca nu scrie "frumos", ci "serios", gindit si rasgindit, ceea ce este altceva. Dar nu e nici o drama, sunt fleacuri care trec, dar ceva bagare de seama nu strica niciodata. Mai grave sunt gafele cum este aceasta cu "eroul" M. R. P. Sa speram ca revista va avea o viata lunga si aceasta gafa se va compensa cu timpul. Inca o data "la multi ani". Cu prietenie,

Horia Stamatu